

PLATON'DA CUMHURİYET-DEMOKRASİ GERİLİMİ: GEÇMİŞTEKİ BİR İKİLEMİN GÜNÜMÜZE UZANAN ETKİLERİ

Fatih DEMİRCİ
(Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye)

GİRİŞ

Fikirler, nadiren sakin ortamlarda gelişir. Gergin durumlar, krizli ortamlar, fikirlerin ortaya çıkmasını tahrik eden en önemli unsurlardır. Bir teoriyi anlamak için, onun cevap verme iddiası taşıdığı soruyu anlamak gerekir. Farklı siyasal, sosyal ve ekonomik şartlar altında teorisyenlerin ilgilendiği sorunlar da farklılaşır (Honohan, 2002: 3). Platon'un fikirleri de Atina demokrasisinin kriz içine girdiği böyle bir ortam içinde gelişti. Platon M.Ö. 427'de doğduğunda, Atina ile Sparta arasında yaklaşık 27 yıl sürecek olan Peloponnesos Savaşı başlayalı üç yıl olmuş, Atina'da demokrasiyi yerleştiren Atina demokrasinin büyük aristokrat büyük lideri Pericles, bir yıl önce ölmüştü. Platon, bu nedenle, dikkat çekici bir zamanda büyüdü ve o erginlik yaşına geldiğinde, bir Sparta askeri birliğinin Akropolis'te bozguna uğratması sonucu Atina'nın feci bir şekilde yenilmesiyle bu savaşın sona erdiğine şahit oldu. Platon ayrıca kent yönetimini ele geçirmek için demokratik ve oligarşik gruplar arasında bazı kötü siyasal iç çatışmalara da şahit oldu. Platon'un hem oligarşik hem demokratik gruplarla aile bağlantısı vardı ve her iki kampla ilişkisi olan soylu biri olarak onun için siyasal bir kariyer olağandı. Oysa pek çok gözlemciye göre Atina demokrasisi savaş esnasında önemli bir değişim geçirdi. Perikles'ten sonra Atina Meclisi, meclise sadece duymak istediklerini söyleyen iyi yetişmemiş demagogları dinlemeye başladı. Zenginler, kötü yönetilen bir savaş için kendi kaynaklarının kurutulduğunu düşünmeye başlarken, demokrat rakipleri, aristokratik Sparta'ya karşı bir zaferin, Atinalı demos'un ve liderlerinin zaferi olacağı için, oligarşi yanlılarının yenilgiyi kabul etmeye yönelebileceğinden şüphelenmişlerdi.

Atina savaşı kaybettikten sonra Sparta ordusunun desteklediği Otuzlar Tiranlığı iktidara geldi. Otuzlar tiranlığı, demokrat düşmanlarına karşı acımasız davrandı, öyle ki, yönetimde buldukları sekiz ay içinde bin beşyüz yurttaşı öldürdüler. Bu sayı, o günkü Atina nüfusunun onda birini oluşturuyordu ve savaştaki insan kaybından daha fazla idi. Cunta'nın başına geçmiş bulunan Kritas, "*Bizim için demokrasi, her türlü kötülüğe kaynaklık eden bir rejimdir*" diyordu (Anıl, 2006: 44) ama bu dönem çok uzun sürmedi ve demokrasi yeniden geri geldi. Demokratik yönetim ise M.Ö. 399 yılında Plato'un akıl

hocası Sokrates'i, tanrıtanımazlık ve gençleri yozlaştırma suçuyla idama mahkûm etti.

Bu ve buna benzer olayların gerçekleştiği Platon'un gençliğindeki Atina'nın siyasal tecrübeleri ve onun olgunluk yaşının başlangıçları, Platon'u huzursuz etmiş ve büyük bir değişim geçirmesine yol açmış görünmektedir (McClelland, 2000: 16-17).

Otuzlar tiranlığıyla Atina demokrasisi, önemli üyelerinin Platon'un akrabalarından olduğu bir oligarşi tarafından ortadan kaldırılmıştı. Platon, katılma hesapları yaptığı ve büyük umutlar beslediği ve bir tiranlığa dönüşen bu rejimin terörüne şahit oldu. Demokrasi geri geldi ve yaşayan "*en iyi, en bilge ve en dürüst insan*" Sokrates'i idam ederek, Platon'un siyasetin gerçeklerini tam olarak görmesine yol açtı. Böylece Platon'un ilk gençlik yılları, siyasal kargaşa ve çekişmeyle doluydu. Platon Atina'nın Yunan dünyasındaki siyasal üstünlüğe sahip bir konumdan yenilgi ve neredeyse çöküşe geçtiğini gördü.

Platon'un siyaset anlayışı, yaşadığı dönemin olaylarıyla şekillendi. Platon'un yaşadığı dünya, bir bozulma ve çöküş dünyasıydı. Miras kalan geleneksel değerler ve kurumlar, çözülmekteydi. Platon, özellikle ahlaki düşüncedeki durumla ilgilendi. Kendi otobiyografik bir beyanında "şaşırtıcı bir hızla" ilerlediğini gördüğü "yazılı yasalarımızın ve geleneklerimizin bozulduğu"ndan dert yamaktaydı (Klosko, 2006: 1-2).

Atina bu dönemde diğer Yunan kent devletlerinde görülmeyen bir yönetimle, demokrasiyle yönetiliyordu. Antik Yunanca'da demokrasi kelimesiyle anlatılmak istenen şey, fakir çoğunluğun yönetimi idi (Şahin, 2007: 36). Aristoteles, Atina'nın oligarşiyle yönetildiği zamanlarda, soylularla halk arasında uzun süre devam edecek parti kavgalarının başladığını ve bu dönemde yoksulların, çocukları ve karılarıyla birlikte zenginlere adeta kölelik yaptığını belirtir (Aristoteles, 2005: 2).

Solon reformlarıyla birlikte yurttaşların siyasal yaşama karışmaları, artık kökenlerine göre değil, gelirlerine, servetlerine ve servetlerine göre yer aldıkları sınıflara bağlı hale gelmişti. Bu çerçevede Solon reformlarıyla toplum, vergi yükümlülüğüne göre dört sınıfa ayrıldı (Diakov-Kovalev, 1987: 369). Bu reformlarla, sosyal veya ekonomik statüsü ne olursa olsun bütün yurttaşlar, sahip olduğu mülkiyet miktarına bağlı olmak üzere belirlenmiş bir siyasal role ve sorumluluğa sahip olmuştu (Farrar, 1992: 19). Demokrasinin Atina'da yerleşmesinin öncülerinden olan ve 590 yılında çıkardığı reformlarla Atina'da mülksüzlere mülk sahipleri ayrımını kaldırarak, yoksulların sıkıntılarını azaltan ve bir tiranlıktan kaçınmalarını içeren yeni kanunlar çıkaran Solon, bu kanunlarla doğuştan soylulara esaslı bir darbe indirdi (Diakov ve Kovalev, 1987: 371). Zira, Solon kanunlarıyla yurttaşlar, soyluluk değil, fakat servet ölçütüne göre dört sınıfa, daha doğrusu dört gelir dilimine ayrılıyordu. Bir yönüyle bu yasalar, Atina'da demokrasiye varacak olan siyasal yapının temel kurumlarını ortaya koyuyordu. (Ağaoğulları, 1994: 29).

Atina'nın Demokrasisi

M.Ö. 5. Yüzyıldan önce Yunan kent devletleri, doğudan gelen Perslerin saldırılarına uğramışlar ve bağımsızlığına düşkün olan Yunan polisleri, bu ortak düşman karşısında birlik olarak karada Sparta'nın, denizde de Atina'nın liderliğinde Persler'i önce Yunan yarımadasından sonra da Ege kıyılarından püskürtmüşlerdir.

Pers tehlikesinin savuşturulmasıyla birlikte, Sparta ve diğer bazı polislerin güç birliğine son verip eski bağımsız siyasetlerine son vermesine karşılık Atina, denizde kurduğu ittifakı yeni dönemde de Attik-Delos Birliği olarak sürdürmeye devam etmiştir. Bu birliğe üye polisler, Atina'ya hatırı sayılır katkı payları ödemekte oldukları için, bu bir yandan Atina'nın olağanüstü gelişimini sağlarken, diğer yandan birlik üyesi diğer polislerin bağımsızlıklarını kaybetme tehlikesini ortaya çıkarmıştır (Şahin, 2007: 36). Bu durum da Atina'nın dış ilişkilerinde çeşitli ihtilaflar ve çatışmalar yaşamasına yol açmıştır.

Dış ilişkilerdeki inişli çıkışlı durumuna rağmen Atina, iç istikrarını sürdürmeyi ve 5. yüzyılın sonundaki çok kısa iki oligarşi tecrübesi dışında, kent içinde demokrasiyi uygulamaya devam etti. (Pomeroay at all, 2004: 235).

İyonya'da yer alan bir polis olan Atina, bir yönetim biçimi olarak M.Ö. 8. yüzyılda ortaya çıktığından itibaren polisin üç temel özelliği mevcuttu. Birincisi, Bütün yurttaşların kolektif refahta bir payı vardı. Ortak ritüellere katılırlar, savaşmak ve savunmak için birlikte harekete geçer ve o polisin bir üyesi olma benliğini benimserlerdi. İkincisi, açıkça söylenmese de, yurttaşlık, yetişkin erkelerin ayrıcalıklı grubu içinde temel bir eşitliği ima ederdi. Örneğin, yurttaşlar yasal olarak köle yapılamazdı veya başkası için çalışmaya zorlanamazdı. Üçüncüsü, Yurttaşlık, önemli istisnaları içerdiği için herkesi kapsamazdı. Kadınlar ve köleler siyasal topluma tam olarak katılamazlardı (Balot, 2006: 23).

Atina'nın en parlak günleri M.Ö. 5. yüzyılda görülmüştü. Bu yüzyılda Atina, hem demokrasinin hem de gelişiminin en üst düzeyinde yer alıyordu. Bu yüzyılın başındaki Yunan-Pers savaşı ile aynı yüzyılın sonunda Yunan kent devletlerinin kendi aralarındaki savaş arasında yaklaşık elli yıllık barış döneminde Atina kentinin medeniyeti büyük bir gelişme kaydetmişti (Kenny, 2006: 21) ki Platon, tüm hayatı boyunca bu gelişmelere ve yurttaşların yönetimine karşı çıkmıştı (Klosko, 2006: 2). Atina demokrasisinin kurucularından olan Kleistenes'in torunlarından olan Perikles döneminde Atina'da demokrasi, en üst düzeye çıktı. Çünkü Perikles, uyguladığı reformlarla halk kesiminin yönetime katılmasını sağladı (Anıl, 2006: 38-40). Öyle ki Atina, generalleri ve komutanları bile oyla ya da kurayla seçecek kadar demokratikti (Russell, 2000: 194) ve Atina, her zaman bu demokratik yönetimiyle de gurur duyar ve bunu bir üstünlük olarak görürdü. Perikles orta sınıfların çıkarlarını savunuyordu. Yani zengin tüccarların, zanaatkârların, topraklarında yoğun tarım

uygulayan çiftçilerin, pazarın isteklerine uyum sağlamak için Perslerin yakıp yıktığı çiftlikleri onaran ve dış pazarlarla ilgilenen köylülerin savunucusuydu.

Perikles'e mal edilen, seçimle gelinen görevlere gündelik ücret ödenmesinin kurumsallaşmasıyla, gündelik ücretle geçimlerini sağlayan toplumun alt kesimleri de yurttaşlık görevlerine katılımı artırmıştı. Ayrıca toprağı olmayan yurttaşlara Atina'nın deniz imparatorluğuna bağlı devletlerde toprak dağıtılıyordu. Thukydides'e göre uyguladığı bu politikalarından dolayı, tek kelimeyle demokrasi, Perikles sayesinde yaşıyordu. Nitekim, M.Ö. 457 yılında Solon yasalarına göre üçüncü ve dördüncü sınıftan olan yurttaşlar, yani servet bakımından en altta yer alan iki sınıftan yurttaşlar, ilk kez önemli bir çok göreve gelmiş, başka bir deyişle, varlıklı olmayan sınıflara seçilme hakkından yararlanmayı bu ücret kurumu sağlamıştı (Diakov-Kovalev, 1987: 415-419).

Demokratik kendini yönetmenin çeşitli biçimleri, antik dönem Yunan kent devletlerinin pek çoğunda ortaya çıkmıştı. En önemli demokrasi örneği ise Atina'ydı ve polis (kent-devleti) düzeyinde demokrasi, klasik dönemde gelişti ve hatta Helenistik dönemde bile pek çok devlette demokrasinin sürdüğü görünmektedir.

Antik Yunan devletinin demokratik olmasıyla kastedilen, ekonomik statülerinden bağımsız olarak erkek yurttaşların hükümetin yargı, yürütme ve yasama faaliyetlerinde merkezî bir role sahip olmalarıydı. Demokrasi, "halk iktidarı"ydı: demokrasiler, yoksullar dâhil bütün yurttaşların hukuk yoluyla eşit siyasal güce sahip olması ilkesini benimsedi. Üst yöneticileri belirlemede kura ve seçim gibi mekanizmaların kullanılması da aynı şekilde önemliydi. Modern dünyanın tersine hiçbir antik Yunan düşünürü, demokratik değerlerin haklılığını ve meşruluğunu tam olarak ifade etmedi. Ancak Yunanlı tarihçi Herodot'un M.Ö. 5. yüzyılda yazdığı eserlerinde, monarşinin yozlaşma, uyumsuzluk ve sorumsuzluk eğilimine karşılık demokrasinin öne çıkan karakteristik özellikleri, kanun önünde eşitlik (isonomia), hesap veren üst yöneticilerin kurayla atanması ve bütün kamusal sorunlara çözüm yollarının halk arasında tartışılması olarak gösterilir. Atina'nın benimsediği ve formüle ettiği demokratik değerler ise; özgürlük (pozitif ve negatif anlamda), yasanın egemenliği, hesap verilebilirlik ve yozlaşmama, halkın yasa teklifi verme hakkının önemi, siyasal faaliyete katılma ve eşitlik fikriydi. Ancak açıkça görülen şudur ki, demokratik sistemi meşrulaştıran ve açıklayan demokratik ideolojiler, demokratik kurum ve uygulamaların ortaya çıkmasından epeyce sonra geliştirilmiştir (Liddel, 2009: 133-136).

Birey-devlet ilişkisi açısından ele alındığında Atina'nın bireylere nispeten büyük bir özgürlük alanı bıraktığı görülmektedir. Atina'yla ilgili olarak "orada yaşayan herkesin hayatlarını kendi istedikleri şekilde yaşama özgürlüğüne sahip olduğu" söylenirdi ki, bu durum Platon'un demokrasiyle ilgili özellikle eleştirdiği konulardan biriydi (Klosko, 2006: 164).

Atina metinlerinde demokratik sistemin meşruluğunu dile getiren en önemli metinlerden biri, Atinalıların huzurunda yapılan Perikles'in Cenaze töreni

Söylevi'dir. Bu söylevde de Atina'daki yönetim biçiminin farklılığına vurgu yapılır. Perikles'in M.Ö. 431'de, Pelopennesos savaşının ilk yılında savaşta ölen Atinalıların cenaze töreninde yapmış olduğu "Cenaze Töreni Söylevi" olarak bilinen söylevde (Ağaoğulları, 1994: 192), Atina demokrasisinin resmî ideolojisi ve farklılığı çok açık biçimde şu sözlerle yansıtılmaktadır:

"Yönetim sistemimizin başkalarının kullandığı sistemin aynısı olmadığını da söyleyebiliriz. Biz başkasını taklit etmiyoruz, başkaları bizi örnek alıyor. Yönetimi biçimimize demokrasi denmektedir, çünkü egemenlik azınlığın değil, tüm halkın elindedir. Kişisel anlaşmazlıkları çözümlenmez söz konusu olduğunda, herkes yasalar önünde eşittir; kamu görevine getirilirken bir kişiyi bir başka kişinin önüne koymak söz konusu olduğunda, önemli olan o kişinin belli bir sınıfın üyesi olması değil, sahip olduğu yetenektir. Devlete hizmet edebilecek durumda olan hiç kimse, sırf yoksul olduğu için kamusal alandan yoksun tutulamaz... Yoksulluğa gelince, kimse yoksul olduğunu itiraf etmekten utanmamalıdır. Asıl utanılması gereken şey, yoksulluktan kurtulmak için gerekli önlemleri almamaktır. Burada her birey, sadece kendi özel işleriyle değil, aynı zamanda devletin işleriyle de ilgilenir. Kendi işlerine gömülmüş olanlar bile genel siyasi konular hakkında son derece geniş bilgiye sahiptirler. Bu bizim özelliğimizdir.

Sonuç olarak, şehrimizin Yunanistan için bir eğitim ocağı olduğunu ve her bir Atinalının, yaşamının her alanında, kendi kendisinin efendisi olduğunu gösterebilecek yeteneğe sahip olduğunu ve bunu da olağanüstü bir zarafet ve olağanüstü bir beceriyle yaptığını söylemek istiyorum" (Rosen-Wolff, 2006: 213-214).

Periklesi'in söylediği gibi Atina, o dönemde hiçbir yerde görülmeyen bir yönetimle, demokrasiyle yönetiliyordu. Atina'da demokrasi, özellikle Pers Savaşları sonrasında belli bir evrim içinde gelişmiş ve M.Ö. 5. yüzyılda en olgun düzeyine erişmişti. Yunanca "demokratia" "demos" ve "kratos" kelimelerinin bileşiminden oluşan ve halkın yönetimi anlamına gelen demokrasi (Fontana, 2005: 551), klasik Yunan polisinde, yoksul halkın, aristokratik ve zenginler karşısında kendi çıkarları çerçevesinde iktidara sahip oldukları yönetimin adıydı (Minogue, 2005: 295). Yargı ve yasama faaliyeti Atina'da otuz yaşını dolduranlardan oluşan Halk Meclisi tarafından yerine getirilirdi. Yasalar, sadece bir günlüğüne seçilen bin kişinin toplu görüşmesiyle geçirilir ve çoğu yargılamalar 501 kişilik halk jürisinin huzurunda yapılırdı. Hatta hükümetin kararlarını yerine getirmekle yükümlü olan mali, yargısal ve askeri işleri yerine getiren yüksek yöneticiler bile büyük oranda çoğunluk tarafından seçilirdi; sadece yüz tanesi kadarı seçilmiş memurlardı.

Oysa daha önce bir devletin sıradan insanların, hükümetlerinde bu kadar tümüyle yer aldıkları hiç görülmemişti (Kenny, 2006: 22). Ancak Otuzlar Tiranlığı'nın ardından M.Ö. 403'te demokrasisinin geri gelmesinden sonra demokraside bazı değişiklikler oldu ve yönetime katılma, gittikçe erkek yurttaşlar topluluğunun tamamına yayıldı (Kenny, 2006: 237). Otuzlar tiranlığı,

herkesin hayatında bir dönüm noktasıydı. Atina o dönem kadar böyle kanlı bir sivil çatışmaya şahit olmamıştı. Şiddet ve Otuzlar Tiranlığı'nın açgözlülüğü, M.Ö. 5. Yüzyılın son otuz yılını karakterize eden ideolojik fanatizmden kaynaklanmaktaydı. Peloponnesos Savaşı'nın sona ermesi ve Sokrates'in ölümüyle birlikte Atina İmparatorluğu'nun sona ermesi ve özellikle kanlı cuntanın yakın zamandaki eylemleriyle birlikte, siyasal düşünce neredeyse tamamen yeni bir yola girmek zorunda kaldı. Beşinci yüzyıldaki demokrasi söylemlerinin tersine dördüncü yüzyıl düşünürleri, demokrasi dışındaki yönetim biçimleri hakkında alışılmadık olumlu fikirler geliştirdiler. Bu düşünürler, özellikle monarşiyi idealize ederek yüceltiler ama örneğin Sparta'nın ki ve atalardan kalma Atina'nın ki gibi geleneksel değerlere dayalı aristokrasileri de cazip gördüler. Ksenophon'un bildirdiğine göre, Platon'un yeğeni Kritias ve amcası Charmides'in öncülük ettiği ve Sparta tarafından desteklenen oligarşi yanlıları, siyasal muhaliflerini idam ettiler, gözlerini kazanma hırsı bürüdü ve çok sayıda yurttaşını sürgün ettiler. Sparta'ya ödemek zorunda oldukları pay için mülklere el koydular. Ksenophon'un anlattığına göre bu çatışmalar, demokratlarla oligarşi yanlısı grupları kutuplaştırdı. Peloponnesos Savaşı, daha iyi siyasal çözümlere ihtiyaç duyan siyasal iç çatışmayı miras bıraktı (Balot, 2006: 177-178).

M.Ö. 431 yılından M.Ö. 404 yılına kadar yaklaşık yirmi yedi yıl süren bu savaşta Atina, yurttaşlarının en fedakâr davranışlarından, insanların en ayıplanacak davranışlarına kadar her türlü oyunlara şahit oldu. Nitekim daha savaşın ortalarında Atina tam bir tükenme içine girdi. Savaştan galip çıkan Sparta, Atina'ya askeri bir garnizon yerleştirdi ve kenti yönetmeye başladı ve Atina siyasal düzenini Sparta'yı örnek alarak düzenlemeye zorladı. Atinalı soylu ve zenginlerden oluşan otuz kişilik bir grup, kentte istenilen düzeni kurmak için görevlendirildiler. Atina siyasal düzenini yeniden kurmak yerine kendi otoriter ve sorumsuz yönetimlerini sürdürmeyi amaçlayan bu insanlar, kısa sürede bir diktatörlük yönetimi haline gelecek olan ünlü "Otuzlar Tiranlığı"nı oluşturdular. Bu amaç için her türlü şiddet ve baskı yöntemini kullandılar. Öyle ki, yönetimde buldukları sekiz aylık süre içinde bin beşyüz Atina yurttaşını öldürdüler ki, bu sayı, o günkü Atina nüfusunun onda birini oluşturuyordu ve bu sayı, savaştaki insan kaybından da fazla idi. (Anıl, 2006: 43-45)

O dönemde siyaset teorisi geliştiren düşünürlerin metinlerine bakılırsa, şaşırtıcı bir şekilde demokrasi övgüsünden çok eleştirisi gözlenir. Örneğin Yaşlı Oligark, demokrasiden nefret ettiğini saklamaz ve daha iyi bir sınıf olan soylular varken, aşağılık halkın refahını gözetken bu rejimi övmeyeceğini söyler. Yaşlı Oligark'ın eleştirirlerinin tümü, bu rejimin dayandığı halk tabakasının kötü ve aşağılık bir niteliğe sahip olduğu düşüncesinden kaynaklanır. Ona göre, onurlu bir insana yaraşan özenlilik, gözüpeklik ile en az düzensizlik ve en az adaletsizlik, ancak en iyilerin saflarında bulunur. Oysa devlet yönetiminin halka açılması büyük bir kötülüktür, çünkü, halkın arasında en çok bulunan,

bilgisizlik, düzensizlik ve kötülüktür. Halk, imkânsızlığın neden olduğu eğitimsizlik, bilgisizlik ve yoksulluk yüzünden aşağılık davranışlara yöneltir (Ağaoğulları, 1994: 112-114). Yaşlı oligark, ironik bir şekilde, demokrasinin, bir sınıfın diğeri tarafından baskı altında tutulmasını garanti altına alan bir rejim olduğunu belirtir. Fakat demokrasi teorisiyle ilgili en iyi ipucu, teorik eserlerden çok demokrasi pratiğidir. Atina demokrasisi, bizzat, çoğu Atinalı erkeğin devlet hakkında ne düşündüğünü açığa çıkarır. Onlar, aktif katılımın gerekli olduğu erkek yurttaşların olduğu bir demokraside, kamu görevlerine sırayla gelmenin garanti altına alındığına ve kura yöntemiyle önemli kararların halk meclisinde çoğunluk oyuyla karar almalarının gösterdiği gibi, sıradan özgür insanların siyasal karar alma yeteneğine sahip olduklarına inanıyorlardı (Kenny, 2006: 238-243).

Dolayısıyla demokrasi, bir pratik ve bir ideoloji olarak yükseldi ve varlığını sürdürdü. Demokrasi, bir teorisyenin iyi düşünülmüş sistematik bir taslağı değildi. Aksine demokrasi, tereddütsüz bir şekilde popülistti. Onun temel değeri, eğitilmiş olanların, iyi yetişmişlerin ya da mük sahibi olanların değil, bütün yurttaşların siyasal eşitliği idi. Sistematik bir teorisi olmamasına rağmen, Atina demokrasi ideolojisi, siyasetin nasıl yapılması gerektiğine dair ayrııcı kavramlara sahipti (Balot, 2006: 50). Bu niteliklere sahip olan Atina demokrasisinin altında yatan ilke, her Atinalının potansiyel olarak kamusal tartışmalara önemli bir katkısı olacağı idi. Yoksul veya emeğiyle geçinen biri de olsa her Atinalının siyasal tartışmalarda fikirlerini söylemesi teşvik edilirdi. İşte bu anlayışa dayanan “siyasal tartışmalarda özgür ve eşit konuşma hakkı” (isogoria), tarihçi Herodot'a göre, Atina'yı, demokrasi gelmeden önceki son tiranlardan olan Peisistratos'un (Anıl, 2006: 26-28) tiranlığından ayıran ve demokrasiyi tanımlayan en ayrııcı özelliğiydi (Balot, 2006: 63).

Platon ve Sokrates

Çiçero'nun deyişiyle felsefeyi gökyüzünden yeryüzüne indiren Sokrates, daha önceki doğa filozofları ve düşünürlerden farklı olarak evrenin kaynağı ve yapısı üzerine değil tam aksine insana özgü şeylere yönelmiş ve tüm sorunlar içinde en önemli gördüğü soruya, bir insanın hayatını nasıl yöneteceği sorusuna verilecek nihai cevabı bulmak amacındaydı (Rowe, 2001: 17). Temel problematiği insan ve insanın gerçek mutluluğu olan Sokrates, insanlarla diyalog kurarak onları bu mutluluğa ulaşmasını sağlamaya çalışmıştı (Ağaoğulları, 1994: 125). İnsanın bilgeliğinin doğuştan geldiğine inanan ve bireylerin otonomisine inanan ve buna inandığı için ikna yöntemini benimseyen Sokrates'in fikirlerinin iki temel tezi olduğu söylenebilir: 1- Gerçek (hakikat), değişmeyen rasyonel varlıkların, yani düşüncelerin, kavramların bilgisinde aranmalıdır. 2- Hakikat, bütün insanlarda aynıdır ve doğuştandır (Aydın, 2004: 13). Sokrates, her insanın doğuştan hakikati, yani gerçek bilgiyi, Sokrates'in

değişiyse epistemeyi elde edebileceğine inandığı için, sınıf ayrımı yapmaksızın her çeşit insanla diyalog kurmuştu. Diyalog kurarken Sokrates'in güttüğü amaç, insanlara bilgi vermek değil, insanlarda oluşmuş ve kuvve halinde var olan bilginin açığa çıkarılması, anımsatılması, zihne tanıtılması ya da ifade edilmesidir. Ama kesinlikle dışarıdan taşınması veya hazır olarak ona verilmesi durumu değildir (Anıl, 2000: 167). Russell'a göre Sokrates'in idam edilmesine yol açan gerçekçi olmayan suçlamaların ardındaki esas neden ve ona özellikle demokratik grup tarafından duyulan nefretin gerçek temeli, neredeyse kesin biçimde onun soylular zümresiyle ilişkili olduğunun varsayılmasıydı. Sokrates'in öğrencilerinin çoğu siyasal bir gruptandı ve bir kısmı da buldukları mevkilerde zararlı olduklarını ispatlamış kişilerdi (Russell, 2000: 195). Oysa Sokrates, ayırım yapmaksızın herkesle diyalog kuran ve hiç kimseyi dışlamadan herkesle konuşan biri olduğu için etrafında her sınıf ve türden insan bulunmaktaydı.

Otuzlar tiranlığı döneminde akrabaları Platon'u kendilerinin himayesinde siyasal yaşama girmeye teşvik etmişlerdi ama oligarşik yönetim, bir şiddet politikası izlemeye başladığı ve Sokrates'i kendi suçlarına karıştırmaya kalktığı zaman artık Platon onlardan da tiksindir oldu. Buna karşılık demokratlar da onlardan iyi değildiler, çünkü Sokrates'i ölümle cezalandıranlar demokratlardı ve bu sebeple Platon, politik bir kariyer düşüncesini terk etti (Copleston, 1998: 8). Bir siyasal suçlu olarak hocası Sokrates'in demokratlar tarafından öldürülmesi, kendisinin de aynı nedenlerle bir süre için kaçıp saklanmak zorunda kalması ve yaşadığı dönem Atina'sındaki amansız sınıf mücadelesi, Platon'u siyasal sorunlar üzerinde düşünmeye yöneltmiştir. Platon'a göre ne kendisinin yaşadığı Atina toplumunda ne diğer kent devletlerinde mutlu bir yaşam sürme imkânı yoktur. Platon bundan sonra artık kişiyi mutlu kılacak toplum biçiminin nasıl olması gerektiğine dair fikirler geliştirir (Tuğcu, 2000: 137).

Platon'un Cumhuriyet'i

M.Ö. 399 yılında demokrat lider Anytos'un etkisiyle Sokrates hakkında bir dava açılır ve devletin tanrılarına inanmamakla ve gençleri baştan çıkarmakla suçlanır. Bu suçlamalar, Sokrates'in, kendilerinin belirledikleri değerlere göre yaşamakla ve ikiye bölünmüş bir yönetim uygulamakla eleştirdiği iktidardaki demokratların bir bölümünün nefretini yansıtmaktaydı. Aynı demokratların, zorbalardan müttefiki gibi gördükleri Sokrates'ten intikam alma isteği, davanın dramatik sonunu da açıklamaktadır. Kurayla belirlenen yaklaşık beşyüz kişilik jüriden oluşan mahkeme önüne çıkarılan Sokrates, suçlu bulunmuş ve baldıran zehiri içmeye mahkûm edilmişti.

Sokrates, Atina demokrasisini, demokratik açıdan eleştirmişti ama Platon, Sokrates'in idamının ardından büyük bir şok yaşamış ve fakat Sokrates'ten

farklı sonuçlara ulaşmıştı. Sokrates'in ölümü Platon için oligarşik olsun demokratik olsun yönetim biçimlerinin çoğunda bulunan ve yok edilmesi mümkün olmayan siyasal bir kötülük bulunduğunun somut bir işaret olmuştur (Sperber, 2003: 672). Platon, bu noktada, Sokrates'in misyonunun ve fikirlerinin başarısızlığa mahkûm olduğuna inanmaya başlamıştır. Sokrates elbette Atinalılar tarafından idam edilmişti ve Platon, hocası Sokrates'in başına gelenlerin, onun stratejisinin yanlışlığının delili olarak görmüştür. Platon'un bir dizi diyalogu, onun Sokrates'in ölümüne duyduğu yakın ilginin açık ifadesidir. Bu diyalogların dikkatli bir okuması, Sokrates'in siyasal başarısızlığını açığa vurur. Özellikle Sokrates'in ikna yöntemi bu başarısızlığın sebeplerinden biridir.

Sokrates'in başarısız girişimlerinin incelenmesi, Platon'un açıkça bunun sebepleri olarak gördüğü şeyleri açığa çıkarır. Bu durumu fark etmek, Platon'un siyasal teorisindeki temel bir dönüşümle yakından ilişkilidir. Klosko'ya göre Platon'un *Devlet* kitabı, Sokrates'in kendi misyonu çerçevesinde takip ettiği siyasal taktiklerin kararlı bir eleştirisi ve reddidir. Böylece Platon'un Devlet'teki radikal reform teorisi, Sokrates'in görüşlerinin eksikliğinin göstergesidir (Klosko, 2003: 37-39). Özellikle de Sokrates'in ahlaki reform amacıyla uyguladığı taktiklerin yanlışlığıdır. Örneğin, İdeal yönetimin mevcut olduğu *Devlet*'te Atina demokrasisinde olduğu gibi her yurttaşın eşit biçimde iktidar sahibi olduğu bir rejim değil, bilakis iktidarın hocası Sokrates gibi filozofların elinde yoğunlaştığı, Atina'nın tam tersi bir rejim mevcuttur.

Platon, demokratik teorinin tersine, ortalama insan doğası hakkında daha kötümserdir. Zira Platon'un siyasal teorisi, artan bir kötümserlik yönünde gelişme göstermiştir. Platon, insanları şekillendirmek ve eğitmek için kullanılabilir olacak oldukça detaylı bir şekilde tanımlanan siyasal kurumlarda reform umudunu koruduğu halde, insan doğası ve insanın potansiyelini değerlendirmede ciddi bir düşünüş vardır. Mevcut siyasal kurumlara inancı az olduğu halde Platon, uygun bir şekilde işleyen bir devlette yeniden canlandırılması mümkün olan bu kurumlara bel bağlar (Klosko, 2006: 13). Sokrates de insanın eksik bir varlık olduğunu söylemekteydi ama onun teorisinde bu, bütün insanlar için geçerliydi. Oysa Platon, insanların büyük bir bölümünün kendilerini denetleyemeyen ve yönetemeyen eksikli varlıklar olduğu görüşündedir ve bu nedenle de insandan çok devlete güvenir, yurttaşlara da devletin buyruklarına uymayı öğütler (Aydın, 2004: 28-29). İnsanın yozlaştığını ve mutlak hakikat alanından uzaklaştığını düşündüğü için, onun siyasal görüşleri, insanların çoğunun idrak etmesinin mümkün olmadığını düşündüğü ahlaki hakikatlere dayanır. (Klosko, 2006: 164).

Russell, Yunanlıların teoride de pratikte de aşırıya gittiklerini, ılımlılığa pek düşkün olmadıklarını belirtir. Bunun örneği olarak da, her şeyin değiştiğini ileri süren Heraklitos'a karşılık hiçbir şeyin değişmediğini savunan Parmenides'i gösterir. Russell, Platon'un, hocası Sokrates'in gençliğinde Parmenides'le görüştüğünü de yazar. Ona göre buradan, Platon'un Parmenides'in

öğretilerinden etkilendiğini çıkarsayabiliriz (Russell, 2000: 159). Gerçekten Platon da, Parmenides gibi değişmezliğe inanır ve değişmeyen peşindedir (Pomeroy et al, 2004: 249) ve diğer Yunanlı filozoflara benzer şekilde Atina demokrasiden memnuniyetsizliğinden yola çıkarak, neredeyse Atina'nın tam tersi bir yönetim biçimi öngörmüştür. Atina'nın sürekli çalkantılar geçirdiği bir dönemde yaşayan Platon, Atina'nın yaşadığı problemlerin temel olarak onun yönetimi biçim olan demokrasiden kaynaklandığını düşündüğü için ideal devleti resmettiği eserine *Republic* (Türkçe'ye Devlet olarak çevrilen ama tam karşılığı Cumhuriyet olan) adını vermiş ve deyim yerindeyse demokrasi probleminde çare olarak demokrasiden uzaklaşmayı ve onun tam zıddı olarak düşündüğü "Cumhuriyet"i önermiştir. Cumhuriyet (Republic), Platon'un teorisinde yönetim ve siyaset problemlerinin en üst düzeyde olmasına sebep olan "demokrasi zehirinin bir tür panzehiri"dir.

Demokrasinin Panzehiri Olarak Cumhuriyet (Republic)

Platon'un ideal devleti anlattığı *Republic* isimli kitabı, Türkçe'ye ilginç bir şekilde *Devlet* adıyla çevrilmiştir. Bu kitabın gerçek adının "devlet" olması gerektiğini savunan Popper gibi bazı yazarlar açısından bakılırsa bu çeviri yanlış değil, bilakis tam doğru olanıdır ama bu çevirinin problemleri yanı sıra; Platon'un *Republic* kitabıyla açıkça ortaya konduğu üzere, *Cumhuriyet* kavramının *demokrasinin* tam tersi bir anlama sahip olduğunu ve hatta onun problemlerinin çaresi olarak Platon tarafından ileri sürüldüğünü kavramsal düzeyde görmemizi engellemesidir. Bu iki kavram arasındaki zıtlık günümüzde azalmış olsa da¹, siyaset teorisinde hâlâ ciddi bir demokrasi-cumhuriyet dikotomisi geleneğinin mevcut olduğunu da unutmamak gerekir.

Platon'un ütopyası olan *Republic* (Devlet), diğer ütopyalar gibi, mevcut devletlere yönelik eleştirileri göstermek üzere tasarlanmıştır. Platon ne kadar tasarlamış ya da görmek istemiş olursa olsun, onun tasarladığı *Cumhuriyet*'in gerçekte kurulup kurulamayacağı belirsizdir. Fakat kesin olan şey, Platon'un Eski Yunan'daki mevcut devletlerden, özellikle de demokrasiden memnun olmadığıdır. Ona göre tiranlık da oligarşi de kaldırılması en kolay rejimlerdir; hiç kimse iktidara aç bir otokratın hevesleri uğruna yaşamak zorunda olmamalıdır ve para liyakatin ölçüsü değildir. Üstelik, demokrasiden kurtulmak daha zordur. Platon'un *Cumhuriyet*'inin Sekizinci Kitabında bir tür anarşinin hüküm sürdüğünü ileri sürdüğü ve ondaki eşitliğin gerçek bir eşitliği yansıtmadığı, "eşit olsun olmasın, bir çeşit eşitlik de sağlıyor herkese" (Devlet,

¹ Örneğin, Kemal Gözler'in Anayasa Hukuku kitabında da belirtildiği üzere günümüzde cumhuriyet ile demokrasi arasında kavramsal bir yaklaşmayı benimseyenler olduğu gibi, bu ikisinin birbirine eşit olduğunu ve her iki kavramın da aynı şeyi işaret ettiğini ileri sürenler de bulunmaktadır (Gözler, 2006: 65).

1995: 242) diyerek bahsettiği demokrasinin görünürdeki sözde eşitliğinin gerçek yüzünü ortaya koyma konusu, M.Ö. 4. yüzyıldaki entelektüellerin üzerinde durdukları önemli konulardan biriydi. Platon'a referansla demokrasiyi eleştiren, liyakatle ayrıcalık arasındaki oranın korunması gerektiğini ileri süren bu düşünürlere göre, "geometrik" eşitliğin tersine demokrasideki "aritmetik" eşitliğin hüküm sürdüğü demokratik sistemde, liyakati eşit olmayan insanlara eşit ayrıcalık verilmekteydi. Platon'a göre herkese eşit siyasal iktidar vermek, sınavlardaki ve kâğıtlardaki performanslarını göz önüne almaksızın bütün öğrencilere aynı notu vermekten farksızdı. Bu bağlamda Platon, filozoflarla yöneticiler bir ve aynı olmadığı sürece iyi bir hükümetin asla kurulamayacağı sonucuna vardı (Pomeroy, at all, 2004: 248).

M.Ö. 380'li ya da 370'li yıllarda yazılan *Republic* (Cumhuriyet) (Farar, 1992: 29), özü itibariyle Platon'un bir protestosudur (Pater, 2002: 152). Platon'a göre Atina'daki siyasal düzen tümüyle yozlaşmıştır. Sofist Thrasymakos'un adaleti güçlünün işine gelen şey olarak tanımlaması (Devlet, 1995: 36) bir yozlaşmanın göstergesidir ama aslında bu yozlaşma, sadece sofistlerden kaynaklanmamaktadır, Atina siyasal düzeni, tüm demos'un geleneksel ahlak anlayışı özünde bozuktur. Deyim yerindeyse, halkın, demosun kendisi bir bütün olarak en büyük sofisttir. Cumhuriyet'in Altıncı kitabındaki diyalog bunun ifadesidir:

"Sence halkın dediği gibi sofistlerin bozduğu gençler var mıdır? Bu bozucu sofistlerin çoğu rasgele insanlar mıdır? Tersine bunları söyleyenlerin kendileri en büyük sofistler değil midir? Gençleri, yaşlıları, kadınları, erkekleri, diledikleri gibi yetiştiremez mi onlar?" (Devlet, 1995: 179).

Platon'un Atina'daki yaygın ahlak anlayışını şiddetle eleştirisi, en iyi demokrasi bağlamında görülür. Demokrasiyle yönetilen Atina'da kanaatlerin liderlerle halk arasında serbestçe dolaşması, liderleri halkın arzularının takipçisi haline getiren kötü bir döngü sağlar. Liderler ise, halka sadece duymak istediklerini söyler. Sofist Alkibiades gibi hırslı ve tutkulu yurttaşlar, kent devletinin kurallarını iyi öğrenmişlerdi ve onlara göre adalet güçsüz ve aptalcadır, zira mümkün olan her yerde güçlünün yönetmesi, doğanın bir kanunudur. Platon'a göre, bu nedenle, sofistler bu fikirleri sağlamaştırmış ve onlara yüzeysel bir teorik temel sağlamış olsalar da, Atinalıların adalet içermeyen geleneksel ahlak anlayışlarını tümüyle sofistlerden öğrenmemişlerdi; Atina'da mevcut olan bu anlayış, özünde bir yozlaşmayı içermekteydi zaten.

Platon bu bağlamda demokrasiyi haklılaştıran ve meşrulaştıran demokratik ve Protagorasçı haklılaştırmalara şiddetle karşı çıkar. Platon'a göre demokratik müzakere, pratiğe dayalı bir bilgelik elde etme yönteminden çok, bilişsel bir tuzaktır. Demokratik diyalogu yeniden yorumlayan Platon, bu diyalogun iki temel özelliğe sahip olduğunu belirtir: **1-** Hırs ve dar kişisel çıkar tarafından motive edilme, **2-** Düşünce ürünü olmayan ve sorgulanabilir ahlak anlayışına sahip mağara benzeri bir dünyada tuzağa düşürülme. Bu nedenle demokrasi, yurttaşlarının refah ve mutluluğunu garanti altına alacak siyasal bir amacı gerçekleştirir-

mez. Hatipler ve retorik öğretmenleri, retorikğin hizmet ettiği amaçları analmazlar. Onlar bilinçsizce, amaçlarını ve arzularını içinde buldukları kültürden devralırlar. Nitekim Platon'un *Gorgias* diyalogunda konuşmacılardan biri, usta bir hatibin neredeyse diktatörce bir güce sahip olduğunu ileri sürer (Balot, 2006: 189-191).

Siyasal "idealler", sadece yeni devlet türleri ortaya çıkarmazlar aynı zamanda daha mütevazı bir şekilde hataların uygun şekilde düzeltilmesini de sağlar, böylece eski hayatların yerine yenilerini koyarlar. İyi ve yeni bir devletin nasıl olması gerektiğini hayal eden Platon'un *Republic* (Cumhuriyet veya Devlet) adlı eseri, doğal olarak o günkü Atina gibi mevcut devletlerin varlık ve üstünlüklerini nasıl koruyacakları sorunu göz önüne alınmaksızın tasarlanmıştır. Platon'un asıl amacı, o günkü Atinalıların tuhaf kötülüklerine bir çare önermektir. Platon'un ideal devleti anlatışında, özellikle erken bir vakitte parçalanmaya yüz tutan Atina'nın kurtulmaya, değişmeyen gerçek bir devlet yönetimi ile "kendi içinde birliğini sağlamış devlet" olmaya zorlanmasının mümkün olduğu dile getirilir (Pater, 2002: 152-153).

Platon'un *Cumhuriyet*'te ele aldığı temel konular, siyasal kültürü ve bireyler için doğru eğitimi ustalıklı şekillendirmektir. Bu eserinde Platon, düzen, uyum ve ahengin siyasal gereklerini yoğun bir şekilde incelemiştir. Platon, Atina demokrasisinin ahlaki uyumunu kaybettiği kanaatindedir. Bunun en başta gelen sebebi de, adalete uygun bir devlet yönetiminin olmamasıdır. İnsan ruhu ile devlet arasında benzerlik kuran Platon'a göre devletin uyumu ve müreffeh olması, gücün, onurun ve maddi malların adil dağıtılmasına dayalıdır. Platon'a göre adalet, toplumsal sağlığın temel şartıdır. Oysa devlet içinde ölçsüz arzular ve uygunsuz saldırılar, insan ruhuh için olduğu gibi devlet için de sağlıksızlığa yol açar. Adaleti ise ancak uygun bir şekilde eğitilmiş olanlar anlayabilir ve onun faydalarından hoşnut olabilir. Uygun eğitim ise, bunu destekleyen bir siyasal kültürde mümkündür. Kısaca devlette adalet, devletin sınıflarının (yöneticiler, savaşçılar ve üreticiler) uygun bir şekilde düzenlenmesiyle gerçekleşir.

Platon, *Cumhuriyet*'inin tamamında üç ana tema üzerinde durur. Birincisi, *Cumhuriyet*'teki eğitim anlayışının gösterdiği üzere, erdem ve ahlakın gelişmesi, hem birey hem de devletin sağlığı bakımından hayati derecede önemlidir. İkincisi, Siyaset ve ahlak birbiriyle yakından ilişkilidir. Doğru siyasal düzenlerde, bir yandan erdemli bireyler adaletin gerçekleşmesine ve siyasal düzenin sağlanmasına yardım ederken, diğer yandan da toplumsal açıdan makbul bireylerin yetişmesine de yardım eder. Üçüncüsü, yurttaşlar arasında uygun farklılıklara bağlı olarak siyasal eşitsizliğin adil ve haklı olduğu kabul edilmelidir (Balot, 2006: 201).

Onun en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş olgun adalet anlayışının ifadesi olan Platon'un *Cumhuriyet*'teki temel görüşü, onun çıkar anlayışıyla ilgili bir iddiayı da içerir. Buna göre, her bir insan, ancak onun arzuları arasında bir uyum sağlayan bir polis içinde yaşarsa, çıkarını en uygun şekilde gerçekleştirir. Çünkü insanlar doğaları gereği, bireysel anlayış kapasiteleri ve iyiliğin emirlerine

boyun eğmek bakımından farklıdırlar. Çoğu insanın çıkarı, onların kendi kaderlerine hükmetmemesine bağlıdır. Platon, bireylerin özgür, eşit ve otonomiye sahip olduğu bir sistemin güçlü bir eleştirisini sunar. Var olan polis düzeni, düzensizlikten bir düzen yaratamamaktadır, orada siyasal ilişkiler soylulaşmamakta, bilakis alçalmaktadır. Oysa adaletli devlet (*Cumhuriyet*), bireysel olarak tüm yurttaşların iyiliğini güvence altına alacak şekilde tasarlanmıştır ve onlara doğalarının izin verdiği ölçüde özgürlük verir. Düzenli polis, onların iyiliğini gerçekleştirmek için ihtiyaç duydukları şey neyse onu sağlar. İnsanlar, kendi kendilerine yeterli varlıklar olmadığı için, onlar, bireysel mutluluğu en emin bir şekilde sadece istikrarlı bir polis içinde elde edebilirler. Hem bireysel hem de polis içinde adalet ve mutluluk, aklın kaba arzu üzerinde hükmetmesiyle elde edilebilir. Mevcut Atina polisinden farklı olarak Platon'un *Cumhuriyet*'i, insanlardan, onların ruhsal ve bilişsel açıdan elde edebileceğinden fazlasını istemez.

Yine mevcut polisten farklı olarak Platon, devletten de yapabileceğinden fazlasını istemez. Adaletli devleti ifade eden *Cumhuriyet*, bireyin kapasite ve yeteneklerini değiştirmez ama bu kapasiteleri, psikolojiye uygun şekilde düzenlenmiş bir devletin içine uygun bir şekilde yerleştirir. Platon'un tasarladığı devlet düzeni, her bir bireyin gerçek çıkarlarını ve içindeki potansiyelini tam olarak yansıtır. *Cumhuriyet*'te akılla arzu arasındaki bütün çatışmalar ortadan kaldırılmıştır. *Cumhuriyet*, bireysel çıkarları ifade eder, kişinin çıkar anlayışını, onun devlet içindeki yerini düzenleme aracılığıyla dönüştürür ve böylece düzen sağlanır, üstelik sadece erkek ve özgür insanlardan değil, tüm insanlardan oluşan bir devlet içinde (Farrar, 1992: 30).

Cumhuriyet'in Sekizinci Kitabında Platon, demokrasiyle ilgili görüşlerini açıkça ve iğneleyici bir tonla dile getirir. Ona göre demokrasi, fakirlerin zenginleri yenmesiyle kurulur ve böyle bir rejimde herkes özgürdür, bu nedenle bu düzen, görünüşte düzenlerin en güzelidir ama bu devlette gerçekte bir düzen yoktur:

"Bu devletin cömertliğine, hoşgörülüğüne diyecek yoktur. Bizim devletin temellerini atarken, büyük bir saygıyla sözünü ettiğimiz ahlak değerlerine aldırış bile edilmez. Bizce iyi adam olmak kolay iş değildi; önce insanın doğuştan bir üstünlüğü olacak diyorduk, çocukken hep güzel şeylerle oynayacak, sonra kendini bütün güzel şeyleri öğrenmeye verecek. Demokraside hiçe sayılır bunlar. Bir devlet adamının nasıl yetişmesi, ne bilgiler edinmesi gerektiği düşünülmez. Kendinize halkın dostu dedirtmek yeter; bütün şerefler kazanılır bununla" (Devlet, 1995: 241-242)

Platon'un demokrasi karşıtlığı, onun ekonomik ve sosyal geçmişine atfedilebilir. Buna karşılık *Cumhuriyet*'te dile getirilen siyasal görüş, Atina'nın mevcut yönetiminin aksine daha önceki zamanlara, oligarşik yönetimi andıran döneme dönüştür. Zira, Yunan devletleri ekonomik ve siyasal yalıtılmışlıktan kurtulduka, yurttaşları topluma bağlayan bağlar zayıflamıştı. Pek çok Yunanlı filozofun idealize ettiği komünal (communal) ruh, bireycilik gelişmeye başlamadan önce bile çöküş yaşamıştı. Devletin yasalarının dinsel dayanakları

gittikçe sorgulanmaya başladı ve bireyler daha sıklıkla, kendi bireysel refahlarını devletlerinin refahının önüne koydular. Bu tür bir bireycilik, siyasal alandaki pek çok değişimde göze çarpar, örneğin paralı askerlik. Daha önceki zamanlarda devletler, yurttaş askerlerin orduları tarafından savunulmuşken, dördüncü yüzyıl boyunca bu iş gittikçe kiralık ellere teslim edildi. Diğer kamusal hizmetler de düşüşteydi. Siyasal işlerin görülmesi profesyonel bir politikacılar sınıfının ellerine geçtiği halde, Atina'da yurttaşlar, devlet hizmetlerini yerine getirmek için gittikçe artan bir şekilde ücret talep ettiler. Beşinci yüzyıl boyunca Mecliste görev alanlara ve jüri görevlerini yerine getirenlere ücret ödendi. Sonraki yıllarda da bu ödemeler genişledi (Klosko, 2006: 9-10).

Sonuç: İki Cumhuriyetçi Gelenek

Atina'da demokrasi ile felsefenin iç içe geçtiği yıllarda, biri, insanların doğuştan iyi ve eşit olduğunu savunan, diğeri, insanların doğuştan iyi olmadığını ve güçlünün yönetmesi gerektiğini savunan olmak üzere sofistler arasında iki düşüncenin çatıştığı söylenir (Eyüboğlu-Cimcöz, 1995: 11). Benzer şekilde Platon'dan itibaren iki Cumhuriyet geleneği ortaya çıkmış görünmektedir. Otonomiye, bireyin bağımsızlığı ve kendi kaderini belirleme hakkına sahip olmasına dayalı demokrasi anlayışına karşılık cumhuriyetçi anlayış, özünde insanların karşılıklı bağımlılığına dayanır (Honohan, 2002: 11). Siyaset literatüründe ortalama cumhuriyetin ayırt edici özelliği, ortak yarar kavramına yaptığı vurgudur (Okutan, 2006: 7). Oysa Platon'a göre demokraside bireycilik ve otonomi esas olduğu için ortak yarar gerçekleşemez. Ortak yararın gerçekleşmesi için demokrasiden uzaklaşılmalı, *Republic* kitabında anlattığı üzere cumhuriyet kurulmalıdır. Zira Platon'a göre bu devlette birey amaç değil araçtır. Organizmacı bir şekilde herkes, adaletli devlet düzeni olan *Cumhuriyet*'in bir parçasından başka bir şey değildir (Sarıca, 1996: 18). Bu cumhuriyet anlayışlarından birisi, bireyciliğe karşı toplumsallığı, kamu yararını öncelemekle birlikte, Sokratik bir çizgiyi andırırçasına bireysel otonomiye bir hak, bir veri kabul ettiği için, insanların kamu yararı lehinde davranmaları için onları ikna etmeyi esas alır. Buna karşılık diğer çizgiyi temsil eden Platon'un cumhuriyetçi anlayışı, insanların, kitlelerin kısa vadeli, bencil dar görüşlülüğünden ve despotik iktidar tehlikesinden çekindiği için hayli elitist bir karakter taşır (Cevizci, 2007: 374). Daha doğru bir ifadeyle söylemek gerekirse, Platon'daki cumhuriyet-demokrasi gerilimi, aslında Platon'la Sokrates arasındaki gerilimdir ve aslında bu gerilim, cumhuriyetle demokrasi arasındaki bir gerilim olmaktan çok, iki cumhuriyet türü ve geleneği arasındaki gerilimdir.

KAYNAKÇA

1. Ağaoğulları, Mehmet Ali (1994), Kent Devletinden İmparatorluğa, İmge Kitabevi, Ankara
2. Anıl, Yaşar Şahin (2006), Sokrates, Kastaş Yayınevi, İstanbul
3. Aristoteles (2005), Atinalıların Devleti, Çev. Furkan Akderin, Alfa Yayınları, İstanbul
4. Aydın, Ayhan (2004), Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası, Gendaş Kültür, İstanbul
5. Balot, Bryan K. (2006), Greek Political Thought, Blackwell Publishing, Oxford
6. Cevizci, Ahmet (2007), Felsefe, Sentez Yayınları, Bursa
7. Copleston, Frederic (1998), Felsefe Tarihi, Platon, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul
8. Diakov, V.-Kovalev S. (1987), V Yayınları, Ankara
9. Eyüboğlu, Sabahattin-Cimcöz, M.Ali (1995), "Önsöz", Platon, *Devlet*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu-M.Ali Cimcöz, Remzi Kitabevi, İstanbul
10. Farrar, Cynthia (1992), "Ancient Greek Political Theory As a Response to Democracy", *Democracy, The Unfinished Journey, 508 BC to AD 1993*, Edited By John Dunn, Oxford University Press, New York
11. Fontana, Benedetto (2005), "Democracy", *New Dictionary of the History of Ideas*, Volume 2, Thomson Gale, London
12. Honohan, Iseult (2002), Civic Republicanism, Routledge, London
13. Kenny, Anthony (2006), An Illustrated Brief History of Western Philosophy, Blackwell Publishing, Oxford
14. Klosko, George (2003), Jacobins and Utopians, The Political Theory of Fundamental Moral Reform, University of Notre Dame Press, Notre Dame
15. Klosko, George (2006), The Development of Plato's Political Theory, Oxford University Press, New York
16. Liddel, Peter (2009), A Companion to Greek and Roman Political Thought, Blackwell Publishing Ltd, West Sussex
17. McClelland, J.S. (2005), A History of Western Political Thought, Routledge, New York
18. Pater, Walter (2002), Plato and Platonism, A Series of Lectures, Cambridge Scholars Press, London
19. Platon, Devlet, Çev. Sabahattin Eyüboğlu-M.Ali Cimcöz, Remzi Kitabevi, İstanbul
20. Pomeroy, Sarah B. (2004), A Brief History of Ancient Greece: Politics, Society and Culture, Oxford University Press, New York
21. Rosen, Michael-Wolf, Jonathan (2006), Siyasal Düşünce, Çev. Sevda Çalışkan-Hamit Çalışkan, Dost Kitabevi, Ankara
22. Rowe, Christopher (2001), "Platon: İdeal Devlet Biçiminin Arayışı", Siyasal Düşüncenin Temelleri, Alfa Yayınları, İstanbul
23. Russell, Bertrand (2000), Batı Felsefesi Tarihi, C.1, Çev. Muammer Sencer, say Yayınları, İstanbul
24. Sperber, Monique-Canto (2003), "Platon", Çev. İsmail Yerguz, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul
25. Şahin, Bican (2007), "Liberal Demokrasinin Temelleri", *Demokrasi Platformu*, Yıl 3, Sayı: 10, Bahar 2007, 35-59, Ankara.
26. Tuğcu, Tuncar (2000), Batı Felsefesi Tarihi, Alesta Yayınları, Ankara

---

Summary**PLATO'S TENSION IN THE REPUBLIC AND DEMOCRACY: THE
EFFECTS OF THE DILEMMA**

Fatih DEMIRCI
(Dumlupınar University, Turkey)

As there was the contrast between the concepts "Republic" and "Democracy" in political literature from the time of Plato, it was expected that these notions could survive if either of them no longer exists. However, rejecting the opinion on necessarily excluding one of these concepts, and accepting that republic and democracy are two different notions, the understanding of modern politics emphasize that both of them can coexist. The historical process is one of the most obvious indicators. Republic doesn't enforce democracy but they can coexist very well.